

KOMENDA GŁÓWNA PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ

ZASTĘPCA KOMENDANTA GŁÓWNEGO
PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ

ZATWIERDZAM
na bryg. Dariusz Skulich

ZASADY POSTĘPOWANIA PODCZAS INTERWENCJI PROWADZONYCH W ZWIĄZKU ZE ZGŁOSZENIEM WYSTĄPIENIA ZAGROŻEŃ OD ROJÓW LUB GNIAZD OWADÓW BŁONKOSKRZYDŁYCH

DYREKTOR
KRAJOWEGO CENTRUM KOORDYNACJI
RATOWNICTWA I OCHRONY LUDNOŚCI
Marczyński
st. bryg. mgr inż. Dariusz MARCZYŃSKI

KRAJOWE CENTRUM KOORDYNACJI RATOWNICTWA
I OCHRONY LUDNOŚCI

WARSZAWA, 10 LIPCA 2009 r.

Niniejsze zasady opracował zespół w składzie:

- bryg. Waldemar Murawka – koordynator prac,
KG PSP, gł. specjalista w KCKRiOL,
- dr Jerzy Nadolski,
KW PSP Łódź, wojewódzki specjalista ds. ratownictwa w specjalności
zagrożenia wynikające z zachowania się owadów błonkoskrzydłych,
- bryg. Tomasz Sęk,
KW PSP Łódź, naczelnik wydziału operacyjnego,
- mł. bryg. Zbigniew Łyszkowicz,
KW PSP Łódź, kierownik sekcji koordynacji ratownictwa,
- kpt. Tomasz Daszkiewicz,
KW PSP Poznań, kierownik sekcji wydziału operacyjnego,
- kpt. Mirosław Hoffman,
KM PSP Poznań, dowódca JRG nr 6,
- kpt. Rafał Waśko,
KM PSP Tarnów, zastępca dowódcy JRG nr 1.

Opiniowanie:

- komendy PSP,
- Departament Zdrowia MSWiA (w zakresie procedury medycznej
postępowania w przypadku użądlenia przez owady błonkoskrzydłe).

WSTEP

Potrzeba określenia „Zasad postępowania podczas interwencji prowadzonych w związku ze zgłoszeniem wystąpienia zagrożeń od rojów lub gniazd owadów błonkoskrzydłych” płynie z faktu, że zagadnienie to nie zostało dotychczas szczegółowo opisane w polskim prawodawstwie. Wynikła stąd konieczność usystematyzowania podstawowych reguł postępowania mając na względzie zapewnienie na terenie całego kraju porównywalnych standardów udzielanej pomocy podczas stwierdzonych zagrożeń stwarzanych przez owady błonkoskrzydłe.

Analiza prawna problemu zagrożeń od owadów błonkoskrzydłych i ewentualnej ich likwidacji (sporządzona przez Biuro Prawne KG PSP) pokazuje, że problem ten odnosi się do zadań Państwowej Straży Pożarnej jedynie poprzez definicję innego miejscowego zagrożenia zawartą w ustawie o ochronie przeciwpożarowej; cytat: *„Jeżeli przyjąć, a tak wynika z literalnej wykładni pojęcia „innego miejscowego zagrożenia”, że gniazda i roje owadów błonkoskrzydłych są zdarzeniem wynikającym z naturalnych praw przyrody stanowiącym zagrożenie dla życia lub zdrowia, któremu zapobieżenie lub którego usunięcie skutków nie wymaga zastosowania nadzwyczajnych środków (w postaci np. uruchomienia odwodów w ramach ksr-g, czy ogłoszenia stanu nadzwyczajnego), to w przypadku jego zaistnienia konieczna jest reakcja ze strony PSP w celu ochrony ludności przed skutkami tego zdarzenia”* i dalej *„Ustawodawca jednakże nie wskazuje na rodzaj działania jakie ma być podjęte w celu realizacji tego obowiązku, co powoduje, że w tym zakresie jednostki organizacyjne PSP mają swobodę w wyborze metod oraz form prowadzenia działań ratowniczych (np. w jednym przypadku będzie to bezpośrednio usunięcie zagrożenia, a w innym będzie to ewakuacja ludzi z zagrożonego obszaru). Zapobieganie bowiem powstawaniu i rozprzestrzenianiu się innego*

miejscowego zagrożenia polega m.in. na tworzeniu warunków organizacyjnych (...) zapewniających ochronę ludzi oraz mienia, a także przeciwdziałających powstawaniu lub minimalizujących skutki innego miejscowego zagrożenia.”

Realizacja zatem powyższego obowiązku przez PSP determinowana będzie każdorazowo przez okoliczności zaistnienia danego „innego miejscowego zagrożenia” i nie można tej kwestii ujednoclić dla skali całego kraju, gdyż od wielu czynników zależy będzie rodzaj zastosowanego w konkretnym przypadku rozwiązania w celu skutecznej ochrony ludności przed skutkami tego zdarzenia.”

Należy zatem stwierdzić, że zachodzi konieczność podjęcia działania w wypadku zgłoszenia zagrożenia pochodzącego od owadów błonkoskrzydłych, fakultatywnym natomiast pozostaje wybór metody działania na miejscu zdarzenia, uzależniony od wystąpienia lub braku dodatkowych zagrożeń związanych z osobami przebywającymi w obiekcie.

W okresie czerwiec – wrzesień roku 2008, na terenie kraju odnotowano ok. 70 tys. zdarzeń związanych z usuwaniem owadów lub ich gniazd, co stanowi 30 % ogółu interwencji jednostek ochrony ppoż. w tym okresie. Podczas tych interwencji zaangażowanych było ok. 290 tys. strażaków PSP i OSP z KSRG, dysponujących 75 tys. pojazdów. Liczby te pokazują, że zaangażowanie w usuwanie rojów lub gniazd owadów błonkoskrzydłych może stanowić poważne osłabienie sił KSRG i co należy podkreślić dotyczy ono okresu letniego, charakteryzującego się wzmożoną liczbą interwencji. Stąd też, w przypadku braku dodatkowych zagrożeń, właściwym staje się przyjęcie ewakuacji jako metody działania i odesłanie (w myśl art. 61 pkt. 2 ustawy Prawo budowlane) do właściciela lub zarządcy obiektu celem zapewnienia dalszego bezpiecznego użytkowania obiektu.

Należy także zauważyć, że stosowanie odesłania do ustawy Prawo budowlane jest tym bardziej zasadne, że zdarzenia związane z wystąpieniem owadów błonkoskrzydłych z natury rzeczy nie są zazwyczaj zdarzeniami nagłymi i odpowiednio prowadzona administracja obiektu skutecznie uniemożliwiłaby zagnieżdżenie się w nim owadów.

I. NA POTRZEBY NINIEJSZYCH ZASAD WPROWADZA SIĘ NASTĘPUJĄCE POJĘCIA.

1. Rój – grupa pszczół w trakcie przemieszczania, do momentu założenia gniazda,
2. Gniazdo – stałe miejsce bytowania m. in. pszczół, różnych gatunków os, w tym szerszeni.

II. PRZYJĘCIE ZGŁOSZENIA.

1. Osoba przyjmująca zgłoszenie o wystąpieniu roju lub gniazda powinna, oprócz danych „standardowych”, uzyskać następujące informacje:
 - a) rodzaj owadów (o ile to możliwe),
 - b) miejsce ich usytuowania, jaki jest dostęp do roju lub gniazda,
 - c) obiekt, którego zdarzenie dotyczy,
 - d) czy w obiekcie występują zagrożenia związane z przebywającymi tam osobami, w szczególności czy przebywają w nim grupy dzieci lub osoby o ograniczonej zdolności poruszania się.
2. Osoba przyjmująca zgłoszenie powinna udzielić następujących wskazówek zgłaszającemu:
 - a) nie należy zbliżać się do gniazda lub roju na odległość mniejszą niż 20 m w terenie otwartym lub opuścić pomieszczenie, w którym znajdują się owady,
 - b) nie należy próbować samodzielnie usuwać roju czy gniazda,
 - c) nie należy drażnić owadów poprzez rzucanie w nie różnymi przedmiotami, spryskiwanie wodą lub środkami owadobójczymi,
 - d) należy ostrzec osoby zbliżające się do miejsca bytowania owadów o ich obecności,

- e) poinformować, że działania straży, jeżeli nie są to przypadki wynikające z pkt 1 lit d), mogą ograniczyć się do ewakuacji osób oraz wydzielenia i oznakowania strefy zagrożenia.

III. PO DOJEŹDZIE NA MIEJSCE ZDARZENIA.

1. Ustawić samochód w odległości co najmniej 20m od miejsca zdarzenia (nie dotyczy pojazdów wykorzystywanych do prac na wysokości), pozamykać w nim okna i drzwi.
2. Podczas rozpoznania ustalić: rodzaj owadów, umiejscowienie i jaki jest dostęp do roju lub gniazda, czy występuje bezpośrednio zagrożenie dla ludzi stale przebywających (przy czym jeżeli jest to możliwe oceniać sytuację z bezpiecznej odległości).
3. Określić formy działania:
 - a) w przypadku stwierdzenia zagrożeń związanych z przebywającymi w obiekcie osobami, w szczególności dotyczy to obecności grup dzieci lub osób o ograniczonej zdolności poruszania się, doraźnie ewakuować te osoby poza strefę zagrożenia i podjąć wszelkie niezbędne działania zmierzające do usunięcia roju lub gniazda,
 - b) w pozostałych przypadkach podjąć działania polegające na: ewakuacji osób ze strefy zagrożenia, oznakowaniu i zabezpieczeniu tej strefy, poinformowaniu właściciela, zarządcy lub użytkownika obiektu o występowaniu roju lub gniazda i pisemnym przekazaniu miejsca zdarzenia z zaleceniem, w myśl art. 61 ustawy „Prawo budowlane”, zapewnienia dalszego bezpiecznego użytkowania obiektu,

- c) w przypadku konieczności usunięcia gniazda owadów, do którego dostęp jest utrudniony i usuwanie go będzie wymagało rozbiórki oraz późniejszej naprawy elementów konstrukcji obiektu, należy poinformować o tym fakcie właściciela, zarządcę lub użytkownika obiektu; przy braku akceptacji takiej formy działania należy stosować metodę określoną w pkt 3 lit b;
- d) w sytuacji, w której skuteczność usunięcia gniazda owadów wymusi konieczność zastosowania specjalistycznych środków chemicznych, będących w posiadaniu wyspecjalizowanych firm, również należy stosować metodę określoną w pkt 3 lit b;
- e) w przypadku stwierdzenia braku jakichkolwiek zagrożeń potraktować zdarzenie jako alarm fałszywy „w dobrej wierze”.

IV. DZIAŁANIA RATOWNICZE.

1. Zaleca się następujące metody usuwania rojów lub gniazd owadów błonkoskrzydłych:
 - a) zamrożenie dostępnego gniazda przy użyciu gaśnicy śniegowej, a następnie wywiezienie w teren niezamieszkały (lasy, łąki, nieużytki, itp.), z uwagi na możliwość ponownej aktywności owadów po okresie hibernacji,
 - b) użycie ogólnie dostępnych środków owadobójczych i pozostawienie gniazd do usunięcia przez właściciela, zarządcę lub użytkownika obiektu,
 - c) usunięcie roju pszczół przy wykorzystaniu rojnicy i wywiezienie w teren niezamieszkały lub przekazanie pszczelarzowi; w przypadkach braku możliwości użycia rojnicy wskazane jest zastosowanie środków owadobójczych,

- d) przekazanie informacji właścicielowi, zarządcy lub użytkownikowi obiektu o konieczności likwidacji gniazda przez specjalistyczną firmę dezynsekcyjną, w przypadku działań polegających tylko na ewakuacji ludzi lub w przypadkach określonych w rozdziale III pkt 3 lit c) i lit d).
2. Usuwanie rojów lub gniazd owadów błonkoskrzydłych odbywa się zawsze przy udziale min. dwóch ratowników wyposażonych w ubrania ochronne przeznaczone do tego typu działań.
 3. Gniazda należy zbierać do worków, natomiast roje pszczoł do rojnic; dopuszcza się stosowanie innych pojemników o tej samej funkcjonalności.
 4. Do gniazda należy podchodzić (w miarę możliwości) nie od strony wlotu owadów do gniazda i po uprzednim usunięciu wszelkich przeszkód.
 5. Wszystkie czynności należy wykonywać w sposób opanowany, bez gwałtownych ruchów.
 6. Osoby postronne utrzymywać poza wyznaczoną strefą zagrożenia (co najmniej 20m w terenie otwartym, wewnątrz budynku strefę zagrożenia określa KDR).
 7. Miejsce po wybranym roju lub gnieździe spryskać ogólnie dostępnym środkiem owadobójczym.
 8. W przypadku gniazd szerszeni usuwanych po zmroku, miejsce działań oświetlać z innego kierunku niż prowadzone są czynności (szerszenie lecą do światła).
 9. Rojnice nie powinny być stosowane do usuwania gniazd os, w tym szerszeni.

10. W przypadku użądlenia strażaka lub osoby postronnej należy izolować taką osobę – substancja „alarmowa” znajdująca się w jadzie może mobilizować kolejne owady do ataku; równocześnie należy stosować procedurę, o której mowa w pkt. V.15.
11. W przypadku przedostania się żywych owadów do wnętrza kabiny samochodu ratowniczego, w tym pożarniczego należy, po zatrzymaniu i opuszczeniu samochodu, postępować dalej zgodnie z zasadami obowiązującymi podczas usuwania gniazda i zastosować środki owadobójcze.

V. ZABEZPIECZENIE RATOWNIKA.

1. Silne zapachy (np. perfum, dezodorantów) mogą wywołać agresję u owadów, należy maksymalnie ograniczyć stosowanie środków zapachowych u ratowników przewidzianych do usuwania rojów lub gniazd owadów.
2. W przypadku likwidacji gniazd szerszeni po zapadnięciu zmroku należy szczególnie zwracać uwagę na oświetlone pomieszczenia oraz oświetlone samochody pożarnicze i zabezpieczać je tak, aby owady te nie dostały się do środka (szerszenie lecą do światła).
3. Za każdym razem sprawdzić szczelność siatki i kapelusza pszczelarskiego.
4. Przestrzegać, aby ubrania były w dobrym stanie (bez dziur, rozdarć, ze sprawnymi zamkami błyskawicznymi i rzepami).
5. Do zabezpieczenia używać butów strażackich skórzanych oraz grubych rękawic.
6. Mankiety rękawów nakładać na rękawice, zaś spodnie na buty.

7. Używać tasiemek wszytych w rękawy uniemożliwiających zsunięcie się rękawów z rękawic (zahaczać je na palcu).
8. Odpowiednio, bez pośpiechu zapinać ubrania kontrolując poprawność wszystkich zamknięć.
9. Wysypując gniazdo w lesie lub wypuszczając żywe pszczoły z rojnic należy zabezpieczać się odpowiednio tak, jak podczas zdejmowania gniazda.
10. Po każdej akcji należy sprawdzić stan techniczny ubrań, worków i pojemników do przenoszenia gniazd; uszkodzone nie nadają się do dalszego użytku.
11. Przed rozpięciem ubrania ochronnego należy upewnić się, że żaden owad nie lata w pobliżu lub nie siedzi na ubraniu.
12. Ratownicy nie biorący udziału w bezpośredniej likwidacji gniazd i rojów mogą nie zabezpieczać się poprzez założenie ubrania ochronnego, pod warunkiem przebywania poza strefą zagrożenia.
13. Wskazane jest aby w każdym przypadku działań dysponować środkiem owadobójczym stosowanym do ochrony osobistej ratownika.
14. Podczas „ataku” pszczół i os, zwłaszcza szerszeni, należy osłonić głowę, a w szczególności twarz, rękoma lub odzieżą, nie wolno opędzać się od owadów – może to je rozdrażnić; jak najszybciej oddalić się z miejsca „ataku” lub schronić się w ciemnym pomieszczeniu (owady te unikają ciemności).
15. W przypadku użądlenia ratownika lub osoby postronnej bezwzględnie należy stosować opracowaną dla takich zdarzeń procedurę medyczną, stanowiącą załącznik do niniejszych zasad.

16. Odpowiednio zabezpieczyć worki przed wydostaniem się owadów na zewnątrz, w przypadku szerszeni celowe jest zastosowanie jednoczesne 2-3 worków (jeden w drugi).
17. Odpowiednio zabezpieczyć rojnice przed wydostaniem się pszczół na zewnątrz oraz przed przemieszczaniem się rojnicy w trakcie transportu.
18. Równocześnie z ww. zasadami strażak powinien być zabezpieczony stosownie do rodzaju i miejsca prowadzonych działań.

VI. PO DZIAŁANIACH RATOWNICZYCH.

W przypadku podjęcia działań polegających na usunięciu roju lub gniazda przekazać teren działań właścicielowi lub zarządcy z zaleceniem, nie zbliżania się do miejsca po zlikwidowanym gnieździe przez okres 24 godzin; w przypadku braku możliwości przekazania terenu działań poinformować o ww. zaleceniach lokatorów i użytkowników.

VII. INFORMACJE DODATKOWE.

- Niniejsze zasady stanowią minimalny katalog zaleceń do stosowania podczas zdarzeń z udziałem owadów błonkoskrzydłych.
- Okres niebezpiecznej aktywności owadów błonkoskrzydłych to okres od maja do listopada.
- Każda metoda usuwania gniazda w końcowym efekcie powoduje śmierć całego owadziego społeczeństwa, stąd też nie ma znaczenia biologicznego jaka metoda będzie zastosowana.

PROCEDURA MEDYCZNA POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU UŻĄDLENIA PRZEZ OWADY BŁONKOSKRZYDŁE

POSTĘPOWANIE W RAMACH KWALIFIKOWANEJ PIERWSZEJ POMOCY:

- **Bezwzględnie przestrzegać zasad ochrony ratownika przed zagrożeniem związanym z użądleniami owadów błonkoskrzydłych.**
- **Wyposażyć każdy zastęp realizujący działania ratownicze związane ze szczególnym ryzykiem ekspozycji na jad owadów błonkoskrzydłych w aspiratory jadu.**
- **Po użądleniu – przetrzeć miejsce użądlenia środkiem dezynfekującym – o ile można to wykonać niezwłocznie.**
- **Aby zmniejszyć zagrożenie związane z wnikaniem jadu do ciała należy niezwłocznie go usunąć. W tym celu należy wykorzystać zestaw do usuwania jadu (aspirator jadu) np. Aspivenin, Anty-kleszcz lub inne o podobnym działaniu; przyrządy te działają na zasadzie pompki ssącej – należy je stosować ściśle według fabrycznej instrukcji obsługi.**
- **W przypadku użądleń mnogich – w pierwszej kolejności usuwać jad z miejsc zbliżonych do dróg oddechowych – szyja, twarz. Nawet pojedyncze użądlenie w te okolice może grozić uduszeniem - należy bezwzględnie, natychmiast zastosować tlenoterapię i wezwać zespół ratownictwa medycznego oraz ewakuować poszkodowanego na jego spotkanie lub do najbliższego szpitala.**
- **W przypadku użądlenia w gałkę oczną przepłukać oko przy użyciu odpowiedniego zestawu – należy bezwzględnie, natychmiast wezwać zespół ratownictwa medycznego oraz ewakuować poszkodowanego na jego spotkanie lub do najbliższego szpitala.**
- **Po użądleniu w kończynę, unieść ją do góry, w celu zmniejszenia obrzęku.**
- **Aby zmniejszyć ból, na miejsce użądlenia, po zdezynfekowaniu preparatem z zestawu ratownictwa medycznego R-1, zastosować zimny okład.**
- **Użądlny powinien położyć się, nie chodzić.**

- Po użądleniu nie pozostawiać użądlonego samotnie – prowadzić obserwację do końca zmiany.
- W przypadku pozostawiania, po aspiracji jadu, żądła w skórze – można, po uprzedniej dezynfekcji miejsca, podjąć próbę jego usunięcia – unikając drapania i wyciskania. W przypadku trudności z usunięciem żądła – zgłosić się do lekarza.
- W przypadku nasilonej reakcji miejscowej – ból, zaczerwienienie okolicy, rany założyć opaskę zaciskową powyżej miejsca użądlenia (dotyczy przypadków, w których użądlenie nastąpiło w którąś z kończyn) - zmniejszy to szybkość rozprzestrzeniania się jadu w organizmie. Należy bezwzględnie natychmiast zastosować tlenoterapię i wezwać zespół ratownictwa medycznego oraz ewakuować poszkodowanego na jego spotkanie lub do najbliższego szpitala.
- W przypadku wystąpienia ciężkiej reakcji uczuleniowej – 3 lub 4 stopień wg klasyfikacji Mullera (poniżej) należy bezwzględnie, natychmiast zastosować tlenoterapię i wezwać zespół ratownictwa medycznego oraz ewakuować poszkodowanego na jego spotkanie lub do najbliższego szpitala.
- W razie konieczności stosować procedury kwalifikowanej pierwszej pomocy medycznej obowiązujące w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym.
- W każdym przypadku użądlenia skonsultować się z lekarzem.

KLASYFIKACJA REAKCJI ALERGICZNYCH POWSTAŁYCH W WYNIKU ALERGII NA JAD OWADÓW BŁONKOSKRZYDŁYCH (WG MULLERA)

- REAKCJE TYPOWE

- Duże miejscowe reakcje.

- Obrzęk w miejscu ukąszenia o średnicy >10 cm, utrzymujący się ponad 24 godziny.

- REAKCJE UOGÓLNIONE (systemowe)

- Stopień I

- Uogólniona pokrzywka, świąd, złe samopoczucie, lęk.

- Stopień II

- Którekolwiek z objawów wymienionych powyżej oraz dwa lub więcej z następujących: **obrzęk naczyniowo-ruchowy*** (jeśli występuje pojedynczo, bez innych objawów, także klasyfikujemy jako stopień II), ucisk w klatce piersiowej, nudności, wymioty, biegunka, bóle brzucha, zawroty głowy.

Stopień III

Którekolwiek z objawów wymienionych powyżej oraz dwa lub więcej z następujących: duszność, sapanie, **stridor**** (każdy z tych objawów występując nawet pojedynczo pozwala rozpoznać stopień III), zaburzenia połykania i mowy, chrypka, dezorientacja, uczucie zbliżającego się niebezpieczeństwa.

Stopień IV

Którekolwiek z objawów wymienionych powyżej oraz dwa lub więcej z następujących: spadek ciśnienia tętniczego, **zapaść*****, utrata przytomności, sinica, nietrzymanie moczu, stolca.

- * **obrzęk naczyniowo-ruchowy** - tym terminem określamy obrzęk danej okolicy ciała lub obrzęk uogólniony, który powstaje w następstwie reakcji alergicznej. Obrzęk naczyniowo-ruchowy może powstać w okolicy odległej od miejsca użądlenia,
- ** **stridor** - skurcz krtani objawiający się świszczącym oddechem – może być silnie wyrażony i stanowić zagrożenie dla życia,
- *** **zapaść** - objawy jak we wstrząsie.